ADAPTAREA REPUBLICII MOLDOVA LA ERA DIGITALĂ DUPĂ MODELUL UE ÎN CONTEXTUL RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI

ADAPTATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO THE DIGITAL ERA ACCORDING TO THE EU MODEL IN THE CONTEXT OF RESPECTING HUMAN RIGHTS

CZU: 342.7(478):341.231.14:061.1 UE **https://doi.org/10.5281/zenodo.7894767**

Viorica UNGUREANU[1]

ABSTRACT. *The trend in respect of human rights applicable online, the digital sphere, or the Internet, involves the attention of a growing number of human rights organizations, lawyers and civil society, who claim that digital rights are the same as traditional rights, but applicable in another environment. Currently, increased attention is paid to the promotion of children's safety in the online environment, which in most developed countries has become a prerogative of the state. In this sense, the UN Human Rights Council, through its resolutions, states that people have the same rights, both offline and online, which must be protected. In this article, the author formulated a hypothesis, the justification of which is carried out according to the following scheme: the interpretation of digital human rights is conceptualized as an extension of the traditional ones; their structure and particularities are analyzed, which determine a separate notion, and it is proposed that cyberspace be treated as a platform for which, there is no need to invent new human rights, but solutions must be found to adopt a set of tools that would expand already existing human rights in the virtual space as well, especially given that on June 23, 2022, the Republic of Moldova was offered the status of a candidate for accession to the European Union. Thus, the protection of personal data is of major importance, which is a fundamental right, not only enshrined in national legislation, but also in the Charter of Fundamental Rights of the EU and in the Treaty on the Functioning of the European Union.*

Keywords: *digital rights, EU, human rights, offline, online, platform, traditional rights, the digital sphere, UN, virtual space.*

Pornind de la premisele că drepturile digitale sunt aceleași drepturi tradiționale, individuale și intangibile, se constată autenticitatea afirmațiilor marelui gânditor Jean Jacques Rousseau precum că „drepturile omului sunt daruri ale naturii de care nimeni nu se poate atinge nici într-un fel” [1, p.145-146].

În opinia autorului Alexandru Arseni, natura juridică a drepturilor și libertăților fundamentale este un drept natural și cuprinde drepturile înnăscute pe care omul le dobândește în afară de orice reglementare legală, prin însăși calitatea lui de om, și care sunt anterioare, superioare și opozabile statului, iar după

[1] Viorica UNGUREANU, studentă USM anul IV la Facultatea de Drept, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2874-439X , e-mail: vioricaungureanu.dreptate@gmail.com ; vioricaung@mail.ru

apariția statului ele primesc și o formă juridică de exprimare și, în consecință, și o protecție sporită [2, p.35].

Reieșind din aceste opinii, drepturile omului, fie ele offline, fie online, într-o societate digitală în care trăim cu toții actualmente, oamenii trebuie să decidă în mod liber, pentru a evita abuzurile, cum și în ce mod le sunt utilizate datele personale, și dacă, acest fapt, nu le curmă libertățile, nu le încalcă drepturile și dacă aceste drepturi le sunt protejate. Totodată, reieșind din faptul că Republica Moldova are un potențial ridicat de dezvoltare prin lansarea prioectelor inovaționale și are specialiști cu capacitate intelectuală nelimitată, care pot genera idei promițătoare, mai ales în domeniul IT, apare necesitatea atragerea surselor de finanțare a investitorilor străini, a fondurilor cu capital venture, pentru ca să fie posibilă realizarea ideilor prin elaborarea proiectelor inovaționale. În acest context, este nevoie, nu doar de un cadru legal adecvat și mecanisme necesare de implementare a proiectelor inovaționale, sau o interacțiune eficientă a statului cu mediul de afaceri, dar și de o siguranță bazată pe justiție corectă și pe respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Reieșind din premisa unei colaborări reușite a statului cu mediul de afaceri și cetățenii săi, dar, totodată, pentru comercializarea rezultatelor cercetării științifice în domenii intensive în știință și, în primul rând, în domenii, în care rezultatele nu sunt garantate și există un risc semnificativ, apare necesitatea preocupării de siguranța statului în mediul virtual. Nici un investitor străin nu va dori să aloce fonduri, fie sub formă de investiții, granturi, fie sub formă de fonduri de risc (venture), într-un stat, în care nu se respectă drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Pentru siguranța implementării mecanismelor în alocarea de fonduri, granturi, implementarea de proiecte inovatoare, finanțarea activităților de capital, este necesară o raportare adecvată prin adaptarea Republicii Moldova la era digitală, ceea ce presupune respectarea drepturilor omului, inclusiv și în spațiul virtual. În Republica Moldova, cadrul legal în privința reglementării activității venture s-ar părea a fi unul formal, fără o claritate prin descrierea unor procese și mecanisme de implementare a acestui tip de activitatea. Elaborarea unei legi de căpătâi pentru reglementarea juridică a activității venture [3], apariția unor reglementări de finanțare instituțională a organizațiilor de drept public din domeniile cercetării și inovării [4], precum și modificarea Legii cu privire la ÎMM-uri [5], nu sunt suficiente pentru a pune pe roate acest mecanism destul de complicat al generării proiectelor inovaționale din țară. Respectarea drepturilor omului trebuie să se dezvolte în tandem cu implementarea mecanismelor necesare inovării, deoarece, în mare parte, activitatea inovațională ține de respectarea drepturilor patrimoniale de autor și drepturi conexe, drepturi asupra proprietății intelectuale și asupra operelor și fonogramelor.

Un exemplu demn de urmat, pentru țara noastră în materia respectării drepturilor de autor este Uniunea Europeană, unde pentru orice utilizare sau reproducere a video-urilor, fotografiilor sau a altor materiale, ce nu sunt sub incidența

dreptului de autor al Agenției pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, trebuie solicitată permisiunea directă a titularilor drepturilor de autor.

Criza pandemiei de Covid-19, perturbările politice, războiul la hotarele țării noastre și multe alte provocări, ne determină de a alege un loc de muncă mai aproape de locul de trai, ba chiar munca la distanță în mediul online și ne face pe noi oamenii să ne adaptăm, tot mai mult, la era digitală. În consecință, acest fapt, a determinat un număr impunător de oameni să aleagă mediul virtual pentru a-și exercita anumite drepturi: dreptul la muncă, la învățământ, la informație etc. Deoarece, datele cu caracter personal sunt colectate în permanență, statul împreună cu instituțiile sale, trebuie să se preocupe de siguranța datelor cu caracter personal și să asigure că normele în materia drepturilor omului se aplică în egală măsură, atât în spaţiul online, cât şi cel offline.

Deci, ce înțelegem, totuși, prin noțiunea de drepturi digitale? Drepturile noastre fundamentale ale omului – drepturile noastre la libertatea de exprimare, libertatea de întrunire, intimitate și altele drepturi implicate asemănătoare, sunt, de fapt, determinate și de modul în care comunicăm cu colegii noștri, familia și cei dragi de pe dispozitivele noastre mobile și se presupune că ceea ce se întâmplă pe rețelele sociale ar avea un impact semnificativ asupra alegerilor zilnice pe care le facem fiecare din noi în mediul virtual. Ca rezultat, cu toate că, drepturile digitale, sunt doar o extensie a celor tradiționale, totuși datorită particularităților lor, capătă o noțiune separată, care, de fapt, se referă mai mult la modul în care aceste drepturi au fost exercitate.

Rolul esențial al tehnologiilor digitale în viața omului s-a manifestat și în gestionarea crizei, însă o problemă majoră s-a identificat a fi implementarea soluțiilor digitale în țările cu un nivel scăzut de digitalizare, iar în acest caz, apare ca un decalaj și o inegalitate care echivalează cu încălcări ale drepturilor individuale. Acest fapt, a fost vizibil și la noi în țară, ca de exemplu, învățământul online în locațitățile rurale, în care copii nu sunt asigurați cu acces la internet și dispozitive electronice necesare. Odată cu aceste probleme de ordin tehnic, se identifică și alte probleme legate de digitalizare, și anume s-au evidențiat sporirea cazurilor de abuz asupra copiilor în perioada de pandemie și a școlii online. La fel, este necesară intervenția statului și în scopul promovării siguranței copiilor în mediul online. Odată cu beneficiile digitalizării, sporește și riscul dependenței copiilor și altor persoane vulnerabile de jocurile online, de atacuri cibernetice care pot utiliza datele cu caracter personal în scopuri care ar putea denatura și leza drepturile și libertățile omului. În timp ce un matur crede că copilul își pregătește lecțiile în fața unui dispozitiv electronic, acesta poate accesa sau transmite date cu caracter personal, care se poate solda cu apariția unor pericolele din mediul virtual ca cyberbullying sau creșterea numărului de cazuri de violență asupra copiilor. Astfel, pe agenda sistemului educațional și a Ministerului Educației ar trebui să fie mereu problema siguranței copilului atât în mediul offline, cât și

online, deoarece mulți copii nu cunosc riscurile la care se expun online, nu li s-a vorbit despre comportamentul ce ar trebui să îl aibă în mediul virtual, sau cu ce ar trebui să se împărtășească pe rețelelele online și ce nu. De multe ori, chiar și cei maturi, devin victime ca rezultat al divulgării unor date cu caracter personal, care conduc la apariția mai multor tipuri de infracțiuni (economice, de proprietate sau asupra drepturilor și libertăților persoanei e.t.c.).

În acest mod, intervin reglementările internaționale ce prevăd dreptul tuturor persoanelor la protecția datelor cu caracter personal, și anume articolul 8 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, prin care se stipulează că pe baza consimțământului persoanei interesate sau în temeiul unui motiv legal, datele cu caracter personal trebuie tratate în mod corect și în scopurile precizate, la fel, orice persoană are dreptul de acces la datele colectate care o privesc, precum și dreptul de a obține rectificarea acestora [6]. Pe lângă protejarea oricărei persoane din UE prin cadrul juridic adoptat în temeiul articolului 8 din Cartă, în cazul în care prelucrarea este legată de o ofertă de bunuri sau servicii ori de monitorizarea comportamentului, acest lucru se poate realiza prin respectarea prevederilor legale și din articolul 16 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene [7]. Pe de o parte, Parlamentul European este cointeresat de a găsi un echilibru între creșterea securității și combaterea terorismului și a criminalității, iar pe de altă parte, protecția datelor cu caracter personal și a vieții private ale oamenilor. Adoptarea diverselor rezoluții referitoare la aceste aspecte sensibile de către Parlamentul European, în special cu privire la supravegherea electronică în masă a cetățenilor UE, a făcut posibilă combaterea infracțiunilor grave a terorismului. Astfel, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a pronunțat mai multe hotărâri de o însemnătate majoră cu privire la compatibilitatea cu Carta a legislației Uniunii privind combaterea infracțiunilor grave și a terorismului, de exemplu: Digital Rights Ireland Ltd (C-293/12) cu referire la articolele 7, 8 și 11 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene prin care s-a considerat că prin adoptarea Directivei 2006/24, legiuitorul Uniunii a depășit limitele impuse de respectarea principiului proporționalității în lumina articolelor 7 și 8 și a articolului 52 alineatul (1) din cartă [8].

Un exemplu interesant poate servi și Hotărârea din 4 mai 2000 în cauza Rotaru împotriva României prin care Curtea Europeană a Drepturilor Omului concluzionează că reclamantul se poate pretinde "victimă" în sensul art. 34 din convenţie şi, reamintește că, "atât înregistrarea de către o autoritate publică a unor date privind viaţa privată a unui individ, cât şi folosirea lor şi refuzul de a acorda posibilitatea ca acestea să fie contestate, constituie o încălcare a dreptului la respectarea vieţii private, garantat de art. 8 alin. 1 din convenţie" [9]. Totodată, în speța dată, de către Curte se urmărește formularea unei opinii parţial separate a domnului judecător Bonello, prin care nu a putut reține aplicabilitatea art. 8 din Cartă, deoarece, potrivit acestuia, articolul dat, "protejează viaţa privată a

individului, în schimb, activităţi care sunt, prin însăşi natura lor, publice şi care se hrănesc cu adevărat din publicitate nu beneficiază în nici un fel de protecţia oferită de art. 8 din Cartă" [9].

Reieșind din multiplele precedente judiciare, în aprilie 2016, Parlamentul European și Consiliul, pentru a puncta mai bine legislația UE, a adoptat pachetul legislativ privind protecția datelor cu caracter personal, care cuprinde un regulament și o directivă. Începând cu 25 mai 2018, cadru juridic, pe care statele membre trebuie să le aplice, devine mai modern și solid, menit să garanteze protecția în UE a tuturor datelor cu caracter personal. Anumite grupuri speciale de date cu caracter personal se consideră sensibile, fapt pentru care li se utilizează o protecție specială, în conformitate cu Regulamentului general privind protecția datelor ale UE [10].

Drepturi digitale se bucură de aceeași natură formală ca și drepturile tradiționale, fiind protejate de acte juridice în care sunt consacrate, enumerând pactele internaționale privitoare la drepturile omului ca Convenția EDO, precum şi Declaraţia Universală a Drepturilor Omului din 1948 [11,12].

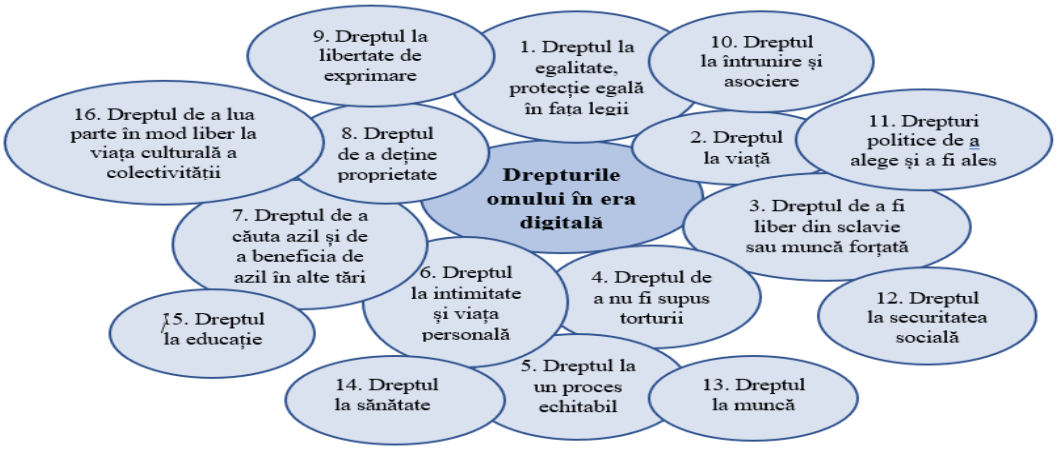

Figura1. Drepturile omului în era digitală
Sursa: elaborată de autor

1. Dreptul la egalitate, protecţie egală în faţa legii

Articolele 1 și 2 din Declarația Universală a Drepturile omului ne spun că toți oamenii sunt egali, însă din păcate, cunoaștem că suntem încă departe de a realiza aceste drepturi. În întreaga lume persistă discriminare sub diferite forme, iar uneori, dinamica tehnologiilor și platformele rețelelor sociale complică și mai mult această problemă, care conduce la o creșterea abuzurilor și hărțuire online de mai multe grupuri marginalizate, ce amplifică conținutul toxic și se transformă în bariere în calea exercitării egale a drepturilor. Se observă că pe lângă beneficiile „inovației" și „eficienței" sporite a automatizării cu tehnologii, primim

totodată și o doză de discriminare, iar îmbunătățirea proceselor în acest sens cade pe responsabilitatea statului, care va trebui să îmbunătățească și optimizeze supravegherea oamenilor prin diferite mecanisme de procesare.

2. Dreptul la viață

Articolul 3 din Declarație scoate în evidență o serie de crize și amenințări care presează drepturile omului. Una dintre aceste amenințări este dezvoltarea unui sistem de arme autonome, care, fără un control uman semnificativ, odată activat, poate selecta, ataca, ucide și răni oameni. În perioada pandemiei la nivel mondial, în timp ce activitățile umane au stagnat, dezvoltarea tehnologiilor militare, inclusiv arme complet autonome, au accelerat. Ceva mai devreme, în 2017, chiar și la noi în țară, o serie de amenințări digitale puneau în pericol viața copiilor și adolescenților, care cădeau în plasa unui joc online morbid și șocant, pe o rețea de socializare, „Blue Whale" (balena albastră), în care se joacă timp de 50 de zile, timp în care participanții trebuie să îndeplinească 50 de sarcini sau „provocări", cum ar fi să-și facă tăieturi pe brațe, sau se trezească la o anumită oră din noapte sau să asculte o melodie tristă, iar în cea de-a 5-a zi, participantul la joc trebuie să-și pună capăt zilelor [22]. Pentru că totul se petrece în virtual, instituțiile statului, în vederea respectării drepturilor omului, sunt responsabile de a interveni prin programe de prevenire și instruire, împreună cu psihologi și părinți în privința hărțuirii copiilor lor în mediul online.

3. Dreptul de a fi liber din sclavie sau muncă forțată

Mediul online este un tărâm al oportunităților pentru tineri, oferind conectivitate, învățare și, pentru mulți, libertate, dar în realitate aceasta atrage după sine amenințarea pentru drepturile copilului exprimate prin abuzuri psihologice, sexuale sau de altă natură. Platforma virtuală poate fi folosită pentru a facilita direct exploatarea sexuală și traficul de copii, poate oferi un spațiu sigur pentru a se reuni infractorii și depozitarea informațiilor ușor disponibile de material abuziv, ceea ce contravine articolului 4 din Declarația Universală a Drepturile omului. Din aceste motive, la nivel mondial a apărut Alianța Globală: o organizație care unește societatea civilă, forțele de ordine, guvernele și mediul de afaceri într-o singură mișcare dedicată stopării abuzului și exploatării sexuale a copiilor online.

4. Dreptul de a nu fi supus torturii

Avansarea tehnologiei digitale în viața oamenilor de zi cu zi a demonstrat că abuzurile se pot întâmpla și de la distanță, iar noțiunea de tortură se poate înțelege nu doar ca o durere sau suferință severă fizică, dar și mentală sau psihică, iar cei care sunt înclinați a efectua tortură pot realiza acest lucru și prin mijloace digitale (art. 5 din Declarație).

5. Dreptul la un proces echitabil

Cunoscând faptul că la nivelul UE se utilizează videoconferințele în cadrul procedurilor judiciare, utilizarea transfrontalieră a videoconferințelor în cadrul procedurilor penale sau civile și comerciale, este evident că acestea pot juca un instrument util în acest scop. Utilizarea videoconferinței pentru obținerea de probe s-a dovedit destul de practică în cazurile audierii martorilor vulnerabili sau intimidați, audierea experților, medicilor legiști. Pentru a ține ritmul în lumea contemporană, justiția din Republica Moldova nu poate fi o excepție. Urmând exemplu UE, de câțiva ani instanțele judecătorești din țară în cadrul dosarelor penale petrec ședințe de judecată cu ajutorul videoconferinței, mai ales în perioada pandemică. Avantajele videoconferinței constau în reducerea costurilor procedurale și examinarea în termeni mai restrânși a cauzei. În acest scop, sistemul judiciar din țară pentru avansarea reformei de reorganizare, optimizare prin implementarea unor tehnologii informaționale moderne în instanțele judecătorești, contribuie la eficacitatea și transparența instituțiilor date. Instanțele online pot imbunătăți cu siguranță justiția, dar, în egală măsură, pot cauza și nedreptăți, împiedicând inculpaţii marginalizaţi sau împiedicând audierile de a fi echitabile și publice. În aceste scopuri, implicarea tehnologii noi în sistemul de justiție, trebuie să asigure că ajută în mod activ la nivelarea terenului în drumul înfăptuirii justiției, să garanteze egalitatea și corectitudinea pentru toți participanții implicați atât la nivel mondial, cât și național, nepermițând inegalitatea ce poate submina justiția încălcând articolele 6-10 din Declarația Universală a Drepturile omului.

6. Dreptul la intimitate și viața personală

Amprenta digitală o simțim zilnic aproape pentru fiecare aspect din viața noastră: unde mergem, cu cine comunicăm, ce cumpărăm, ce căutăm, citim și ce condiții de sănătate avem. Astfel, putem deveni fragili în fața celor care caută acces la aceste amprente digitale, indiferent dacă suntem bănuiți de fapte greșite și, ca urmare, are de suferit demnitatea și valorile democratice de bază. Totodată, prin monitorizarea sistematică a vieții și supravegherea în masă a oamenilor există un potențial pentru controlul asupra lor. În pofida faptului că, mulți ar putea spune că nu avem „nimic de ascuns”, totuși cunoașterea este putere, adică putere asupra oamenilor: în prevenirea riscurilor de săvârșire a infracțiunilor, sau recunoașterea facială prin monitorizarea de la disidența la fiecare demonstrație la care participăm ș.a.m.d. Nimeni nu este ferit de potențiale abuzuri de supraveghere.

De aceea, rezistența supravegherii în masă ar trebui să fie o prioritate pentru toți oamenii și protejată (art. 12 din Declarație), și nu atunci când este deja prea tarziu.

7. Dreptul de a căuta azil şi de a beneficia de azil în alte ţări

Conform articolului 14 din DUDO, toată lumea are dreptul de a căuta și de a beneficia de azil. În schimb, dreptul la azil și drepturile omului ale migranților și refugiaților au continuat să fie centrul atacurilor politice violente pentru a se ocoli de la responsabilitățile legale. Guvernele și agențiile de stat au început să invadeze grav drepturile la confidențialitate a refugiaţilor în timpul procesării datelor cu caracter personal. Peste tot în lume, guvernele analizează datele de pe telefonul inteligent ale migranților și refugiaților prin intermediul căreia se confirmă rutele de zbor și se verifică identitatea și naționalitatea, dar posibil, de asemenea, dintr-o varietate de alte motive. Drepturile omului sunt inseparabile, fie în viața reală, fie cea virtuală, iar refugiații au dreptul la confidențialitate ale acestor date.

8. Dreptul de a deține proprietate

Navigând în spațiul online, de multe ori, omenii se ciocnesc cu butonul „accept toate cookie-urile", înainte de a accesa un site orecare. Dar un clic pe acest buton nu este atât de banal, pe cât ar părea. Cookie-urile sunt mici informații pe care un utilizator, care se prezumă a fi om, le generează în timp ce navigează pe internet, pentru a ușura accesarea site-ului. În acest mod, cookie-urile pot stoca informații personale importante: informația accesată anterior, locația, datele financiare (card, portofel online, tranzacții payment), și chiar numele persoanelor. Făcând clic pe buton, oamenii își dau acordul ca datele lor să fie partajate cu site-ul web, care pot prezenta interes pentru companiile cointeresate pentru a trimite publicitate direcționată, sau pentru a-și adapta serviciile pentru persoanele respective. Însă, astfel de practici ridică o serie de preocupări pentru vulnerabilitatea drepturilor omului, deoarece, nu se știe cu adevărat ce se întâmplă cu acele date, cine le vede, controlează și folosește. Un risc sporit pentru persoane de a le se încălca anumite drepturi de acest gen, apare în cazul când datele au valoare economică. O modalitate de a rezolva aceste probleme este instituirea dreptului de proprietate asupra datelor, care sunt piatra de temelie a împuternicirii economice, personale și securitatea economică și prosperitatea generală într-o societate modernă. Dacă oamenii au dreptul de a deține și de a locui în casele lor sau să se bucure de roadele muncii lor, nu ar trebui să se aplice același lucru și în cazul datelor? Prin urmare, dacă sunt introduse drepturi de proprietate asupra datelor, ar trebui să fie realizate într-un mod care să reflecte în mod corespunzător interesele economice și de confidențialitate ale persoanei, care se încadrează perfect în reglementările articolului 17 din DUDO. Ca principiu, persoanei ar trebui să i se garanteze posibilitatea și un mod prin care aceasta ar putea monitoriza utilizarea datelor lor chiar și dincolo din punctul de transfer inițial și capacitatea de a anula consimțământul pentru utilizarea datelor atunci când ar exista suspiciuni sau bănuieli rezonabile că interesele personale sunt în joc.

Odată cu dezvoltare țării pe calea inovațiilor, mai ales în domeniul IT, se dorește și o siguranță sau protecție a ideilor promițătoare pentru inovații și a drepturilor de autor. Tot mai mare atenție se acordă dreptului la proprietatea intelectuală, care în mediul virtual, deseori este violat și utilizat fără acordul titularilor de drept. În acest sens, în Republica Moldova, prin traspunerea mai multor Directive europene, la 28 iulie 2022 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat o lege organică, care reglementează dreptul de autor și drepturile conexe, gestiunea acestor drepturi, organizarea și funcționarea organizațiilor de gestiune colectivă, precum și procedurile și mijloacele de reparare aplicabile în cazul încălcării dreptului de autor și drepturilor conexe [13].

9. Dreptul la libertate de exprimare

Fie că oamenii se conectează online la o masă de conferință prin Zoom, Teams, Google Meet, BlueJeans sau altă platformă, fie că este vorba de o ședință cu prezență fizică, dreptul la libera exprimare trebuie să fie garantată potrivit articolului 20 din Declarație. Înțelegând realitatea că spațiul informațional este în continuă evoluție și fără granițe, iar platformele online actuale sunt o putere masivă, acestea pretind că se sprijină pe libertatea de exprimare. Însă instrumentele automatizate, nu sunt capabile, la moment, să facă distincţii între libertatea de exprimare care promovează valori ale libertății umane și țin cont de discriminare și incitare la ura, și exprimările în publicul online a utilizatorilor unde aceștia operează ignorând contextele de hărțuire și violență și încearcă a curma libertatea de exprimare a altor persoane, sau a prejudicia demnitatea, onoarea sau viața particulară a altor persoane. În mediul online se urmărește tendința persoanelor de a se exprima mai agresiv decât în viața reală, mai ales în contextul respectării drepturilor cetățenești și celor politice (dreptul de liberă circulație și de ședere, dreptul de a alege și de a fi ales, dreptul la petiționare, dreptul la asociere). Din aceste motive, se observă cum în numele libertății de exprimare, unii oameni, utilizatori ai internetului urmăresc să aducă atingeri imaginii sau reputației unei alte persoane, iar acest fapt, încalcă limitele liberei exprimări. Acest set de drepturi trebuiesc protejate de guverne, dar și de platforme private și de către cei care construiesc și administrează internetul de azi.

10. Dreptul la întrunire și asociere

Aplicarea echipamentelor de supraveghere precum recunoașterea facială, analiza mersului și alte tehnologii în curs de dezvoltare, pot ajuta la descoperirea diferitor crime, însă aduce o serie de prejudicii pentru drepturile omului, deoarece când suntem urmăriți, suntem controlați. Utilizarea echipamentelor de supraveghere pe scară largă, mărește probabilitatea că organele statale, ca poliția sau procuratura, le va folosi pentru a culege informații asupra oamenilor atunci cînd

aceștea pot merge la proteste și demonstrații, și eventual să îi penalizeze pentru că participă în activităţi care contestă acţiunile statului. A câștiga dosare împotriva poliției este tot mai dificil, însă oamenii nu trebuie să renunțe la drepturile lor. Protestul este un mijloc vital pentru oameni de a-și exprima viziunile, cu toate că recunoașterea facială în spațiul public reprezintă o amenințare semnificativă pentru ei. În multe ţări dreptul la protest este amenințat și este însoțit de o supraveghere sporită, care creează incomoditate și o stare alarmantă pentru oameni, care țin la confidențialitatea datelor lor.

11. Drepturi politice de a alege și a fi ales

Campaniile electorale nu se mai limitează la reclame pe afișe, în ziare sau la radio și televizor. Mai actuală este publicitatea electorală pe Facebook, Twitter și alte rețele sociale și fluxuri media. Reclamele politice prin intermediul unor algoritmi care studiază profilurile oamenilor și le monitorizează preferințele sunt instrumente actuale prin care se influiențează opinia oamenilor în timpul alegerilor locale, parlamentare sau prezidențiale. La etapa actuală în era digitală a omenirii, Republica Moldova este tot mai aproape de a introduce și implementa votul electronic, care nu poate fi privit doar ca alternativă pentru cetățenii care nu pot ajunge la secțiile de votare în ziua alegerilor, dar și o metodă rapidă de procesare a rezultatelor. În acest context, sistemul prin care cetățenii își exprimă votul electronic trebuie să fie bine protejat, iar securitatea cibernetică ar trebui să corespundă celui mai înalt nivel. Lacunele în neimplementarea votului electoral, pot însemna doar nepregătirea statului în materie cibernetică de a-și asuma responsabilitatea și securitatea desfășurării alegerilor. Cu toate că, implementarea votului electronic ar facilita participarea cetățenilor din diaspora la procesul electoral, totuși pericolul securității este mult mai mare, decât beneficiile evaluate convențional. La fel de o importanță majoră pentru drepturile politice este manipularea opiniei publice în perioada preelectorală și cea electorală pe platformele virtuale și spațiul online, care se soldează cu o diferență vizibilă între alegeri libere și corecte, și un câștig bazat pe o campanie electorală pe social media construită pe minciuni. Alegerile libere și corecte marchează însăși linia de bază a democrației și a drepturilor consacrate în articolul 21 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, care asigură că oamenii au un cuvânt de spus în guvernare a țării în care locuiesc. În contextul alegerilor, drepturile și reglementările digitale sunt poarta de acces care fac sau întrerup accesul la toate drepturile omului.

12. Dreptul la securitatea socială

Reieșind din consecințele devastatoare a celui de-al Doilea Război Mondial, comunitatea internațională a anunțat în Declarația Universală a Drepturilor Omului că toți oamenii trebuie să aibă dreptul la securitate socială. Dreptul la

securitate socială este srâns legat de bunăstarea statului și tratamentul echitabil al tuturor oamenilor prin crearea unor plase de siguranță socială, cum ar fi ajutoarele sociale legate de șomaj, boală, bătrânețe sau calitatea de părinte e.t.c. Utilizarea pe scară largă a tehnologiilor digitale au condus la schimbări semnificative în securitatea socială, iar de datoria organelor statale este introducerea unor algoritmi electronici pentru a prezice riscurile sociale, pentru a automatiza eligibilitatea informațiilor, a verifica, calcula beneficiile sau detecta fraudele sociale. Big data și naliza automatizată a eficienței costurilor joacă un rol crucial în crearea de noi politici și luarea unor decizii guvernamentale importante. Toate țările lumii practică actualizările digitale ale administrării bunăstării. Aplicațiile online ușurează și activitatea guvernanților, ca de exemplu, în perioada noiembrie 2022 – martie 2023, Guvernul Republicii Moldova interine cu un sprijin către cetățeni prin intermediul platformei online ”compensatii.gov.md” pentru a acorda compensații parțiale pentru creșterea tarifelor la resursele energetice prin Programul “Ajutor la contor”. Pentru a primi aceste compensații, cetățenii, în dependență de prevederile Regulamentului cu privire la atribuirea categoriilor de vulnerabilitate energetică, trebuie să fie înregistrați pe această platformă. Toate aceste beneficii digitale de a Totodată, cei lipsiți de conecsiune la internet sau competențe digitale se confruntă cu pericolul de excludere de la sprijinul social necesar. Rolul sistemelor automatizate în satisfacerea nevoilor de bază ale oamenilor sau impactul acestora în distribuirea adecvată a serviciilor publice au tangență cu justiția, atunci când securitatea cibernetică este pusă la îndoială, deoarece procesarea datelor cu caracter personal se poate solda cu apariția diferitor tipuri de infracțiuni.

13. Dreptul la muncă

O economie modernă lucrează prin mijloace digitale. Utilizarea pe larg a spațiului virtual și a platformelor digitale, eliberează necesitatea oamenilor de a fi legați de un loc de muncă fix și le oferă o flexibilitate în organizarea timpului de muncă. Însă, realitatea muncii digitale, este cu mult mai dură și însoțită de mult mai multe abuzuri, și mai puțin protejată. Resursele umane digitale sunt alcătuite din oameni de culoare şi lucrătorii migranţi care se confruntă prea des cu agresiuni şi abuz la locul de muncă și suferă abuzuri din cauza lor rasială sau identitate religioasă. Folosind platforma digitală angajatorii fac abuz de puterea lor de negociere asimetrică asupra muncii pentru a reduce salariile și în mare parte refuză să coopereze cu sindicatele care încearcă să-și reprezinte lucrătorii. Clasificarea greșită și controlul algoritmic au permis angajatorilor platformei să evite obligațiile legale de angajare, cum ar fi salariul minim, plata concediului anual de odihnă, plata cotizațiilor sindicale, a îndemnizațiilor privind incapacitatea de muncă și reduce dreptul la nediscriminare. Mulți în angajarea precară nu poate lua niciodată concediu sau chiar o scurtă pauză, ceea ce contravine prevederilor

articolului 23 din DUDO. Astfel, muncitorii digitali sunt vulnerabili la exploatare și merită protecție. Mai mult decât oricând, trebuie să ne asigurăm că atât tehnologia, cât și legea ne servesc, nu invers.

14. Dreptul la sănătate

În perioada pandemică interesul protecției sănătății publice și a siguranței individuale a fost pus mai presus, sacrificând dreptul nostru la libera circulație și a altor drepturi și libertăți. Cu toate acestea, nu trebuie încălcat dreptul la confidențialitate, care este unul prioritat pentru societatea noastră. Confidențialitatea protejează și garantează alte drepturi democratice esențiale: dreptul la libera exprimare, la întrunire e.t.c. Confidențialitatea joacă un rol important, atunci când mergem la medic în contextul dreptului la sănătate, unde, medicii sunt obligați de anu divulga informații personale privind sănătatea pacienților săi. Pentru a garanta accesul în siguranță la asistența medicală, confidențialitatea este esențială, cu toate că a avut o perioadă dificilă în timpul pandemiei COVID-19 [20]. Cu toate acestea, este foarte greu să argumentezi împotriva protecției sanatatii publice. Atunci cînd avem nevoie de amândouă: de intimitate și sănătate, ce ar trebui să se completeze una pe alta. Un factor foarte important este că, ar trebui să fim foarte atenți cu introducerea și normalizarea datelor noastre de sănătate în baze de date ca de ex. Big data, pe care le poate supraveghea sau monitoriza monopoliștii care vând tehnologii care adună date de sănătate pentru a-și consolida poziția de putere ca o soluție pentru problemele noastre din societate. Noi ar trebui să rețineți că supravegherea nu este un medicament, și că o societate sănătoasă implică atât dreptul la sănătate garantat de către articolul 25 din DUDO, cât și dreptul la intimitate.

15. Dreptul la educaţie

Fiecare om are dreptul la educație, dar perioada pandemică a lărgit decalajul existent în realizarea acestui lucru în toată lumea. Cu mult timp înainte de coronavirus, orele de învățare erau o rutină pentru copiii, iar platformele digitale de învățământ au devenit o alternativă pentru ca oamenii să-ți poată exercita dreptul la educație. Dar cum rămâine cu comunitățile marginalizate, cu nevoi educaționale, care trăiesc în sărăcie și nu au posibilități să-și asigure un dispozitiv necesar pentru buna desfășurarea a lecțiilor online. Se observă că învățământul digital a lăsat consecințe pentru cei care pot continua să învețe în afara clasei și pentru cei care nu pot. Potrivit articolului 26 din DUDO, învățământul este gratuit, cel puțin în etapele elementare și fundamentale, iat învățământul digital este legat condiția obligatorie de a asigura oamenii, în special copii, cu dispozitivele necesară de a realiza conexiunea. Dar, în practică, costul accesului online scade posibilitatea copiilor de a-și exercita dreptul la educație, din cauză că statul nu poate asigura cu dispozitivele necesare familiile social vulnerabile iar școlile subfinanțate au

avut prea puține dispozitive pentru a fi împrumutate. În acest mod, se impunea responsabilitatea ce cădea asupra familiilor să cumpere dispozitivele necesare conectării. Aceasta a condus la faptul că unii copii au rămas fără acces la dispozitive sau la internet. Pe lângă accesul fizic la platformele de educație online, un impediment în exercitatea dreptului la educație au fost și capacitatea elevilor de a învăța tehnologiile noi și de a se adapta rapid la sistemul educațional online, precum și cunoștiunțe suplimentare în domeniul electronic și informațional. Această schimbare rapidă a cauzat și consecințe pentru copii, școli, societate și stat. Școlile sub presiune pentru a susține învățământul la distanță erau nevoite să învețe rapid, dar fără noi finanțări sau formări profesionale în domeniul digital. Adaptarea digitală rapidă a sprijinit învățarea pentru unii copii, dar a creat și noi bariere și consecințe nedorite. Protecția datelor într-un cadru educațional, trebuie privită dincolo de legea protecției datelor cu caracter personal, deoarece copiii în mediul digital sunt o categorie de oameni mai sensibilă și mai vulnerabilă, care necesită o atenție sporită pentru a fi feriți de hărțuiri și alte pericole și a susține universalitatea fiecărui copil.

16. Dreptul de a lua parte în mod liber la viaţa culturală a colectivităţii

În lume există peste 7000 de limbi vorbite. Fiecare dintre ele au la bază moștenirea sa culturală. Limbile sunt un sistem de a fi, de a face, de a comunica – și, cel mai important, de a cunoaște și imaginându-ne prin ce am trecut mai multe generatii. Este, de asemenea, un sistem de cunoaștere în sine: este una dintre căile critice prin care noi dăm sens lumii noastre, cum acționăm în ea și cum le explicăm altora. Cu toate acestea, internetul pe care îl avem astăzi nu este suficient de multilingv pentru a reflecta toată aria de acoperire umană. Trebuie să schimbăm această realitate prin conducerea comunităților noastre care au fost marginalizate istoric sau în prezent de structurile de putere și privilegii – femei, oameni de culoare, LGBT, comunitățile indigene, oamenii din Asia, Africa, America Latină, Caraibe și Insulele Pacificului. Adesea nu putem adăuga sau accesa limba vorbită pe internet. Majoritatea cunoștințelor online de astăzi sunt create și accesibile numai prin intermediul limbilor vorbite pe teritoriul Uniunii Europene și a SUA, de obicei, engleza. Acest lucru întărește și adâncește inegalitățile și invizibilitatea care există deja offline în privința ibiectelor culturale ale altor state, ale multiplelor cunoștințe, texte și culturi ale lumii. Acesta este motivul pentru care este imperativ să se folosească articolul 27 din DUDO să recunoască și să lucreze pentru un internet multilingv, ca aspect esențial al vieții culturale.

Păşind pe urmele Uniunii Europene, urmând modelul european de comportament uman, trebuie să ne deprindem cu monitorizarea din partea statului a fiecărui cetățean, iar acest fapt îl putem realiza doar armonizând legislația R.M. cu cea a Uniunii privind protecția datelor cu caracter personal. În acest mod, în

legislația națională există Lege menită să protejeze datele cu carater personal, care stabilește principiile și obligațiile pe care un operator trebuie să le îndeplinească pentru a asigura prelucrarea legală a acestor date [14].

Monitorizarea respectării normelor de protecție a datelor este încredințată unor autorități publice independente pentru protecția datelor, potrivit art.19 alin. (1) din Lege organul de control pentru Republica Moldova este Centrul Naţional pentru Protecţia Datelor cu Caracter Personal [14].

Cetățenii se pot opune în orice moment prelucrării datelor lor cu caracter personal în scopuri de marketing, acestea fiind: datele referitoare la originea rasială sau etnică; opiniile politice; convingerile religioase sau filosofice; apartenența la un sindicat; prelucrarea datelor genetice; datele biometrice utilizate pentru identificarea persoanelor; sănătatea, viața sexuală și orientarea sexuală.

Instrumentele puse la dispoziția autorităților prin aprobarea unor legi menite să prevină infracțiunile prin monitorizarea oamenilor de către Serviciul de Informaţii și Securitate**,** pe de o parte, ajută la investigarea rapidă a diferitor încălcări ce țin de securitatea statuluu prin platforme digitale, iar pe de altă parte, urmărirea vizuală şi folosirea mijloacelor tehnice, precum şi localizarea sau urmărirea prin sistemul de poziţionare globală ori prin alte mijloace tehnice, aduc anumite atingeri pentru drepturile și libertățile oamenilor. Astfel, potrivit art.12 lit. c) pct. 1) din proiectul de lege nr. 420 din 17.11.2022 privind activitatea contrainformativă şi activitatea informativă externă, orice om poate fi urmărit vizual sau documentat cu ajutorul metodelor şi mijloacelor tehnice, precum şi localizarea sau urmărirea prin sistemul de poziţionare globală ori prin alte mijloace tehnice [18]. Totodată, potrivit art.1 alin. (2) și art.3 lit. b) din proiectul de lege nr. 422 din 17.11.2022 privind Serviciul de Informaţii şi Securitate al Republicii Moldova, activitatea Serviciului se bazează pe principiul respectării drepturilor şi libertăţilor omului, iar culegerea, verificarea, evaluarea, păstrarea şi valorificarea informaţiilor sunt necesare pentru apărarea Constituţiei, garantării şi protejării drepturilor omului [19]. Apariția unor astfel de proiecte, este necesară pentru armonizarea legislației Republicii Moldova în corespundere cu legislația UE. Deci, într-un stat european la care tindem, trebuie să cedăm din libertăți, pentru a trăi în siguranță, or partajăm libertățile cu guvernul și autoritățile competente pentru a obține garanții, însă nesigure, în cazul unui stat care folosesc datele personale cu rea credință.

Concluzii.

Odată cu parcursul european al țării noastre, noi ca cetățeni, trebuie să cedăm din libertăți , pentru a atinge acele performațe și progrese în economie. Acest lucru se poate întâmpla mai rapid, dacă permitem inovațiilor să ne vină în ajutor. În dezvoltarea și comercializarea proiectelor inovaționale sunt cointeresați atât investitorii interni și externi cât și statul, care are un rol reglementar și catali-

zator. Tendința de promovare a activității cu capital de risc (venture) este consacrată în strategiile de bază, atât la nivelul comunităților internaționale, cât și la nivel național. Valoarea entității inovaţionale este determinată de potenţialul de creștere pe termen lung, și se bazează pe cunoștinţele ştiinţifice și proprietate intelectuală. Noi, ca oameni raționali, suntem obligați să utilizăm acest potențial enorm al cunoștințelor noste intelectuale pentru a obține performanțe în toate domeniile, fie publice sau private, însă aceste performanțe nu pot fi atinse, fără a se respecta drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Doar atunci v-a exista un stat de drept și o societate pregătită, când drepturile noastre de autor nu vor putea fi utilizate, fără acordul nostru, iar ideile noastre promițătoare vor fi protejate. Ideia, este ca un patrimoniu intelectual al omului, iar nerespectarea drepturilor de autor, duce la violarea unor drepturi fundamentale ale omului fără de care nu poate exista o societate modernă bazată pe performanțe și inovare.

Urmare a unei analize mai ample a abordărilor conceptuale privind noțiunea „drepturile omului", se observă că aceasta este mai amplă decât „drepturile cetățenilor", iar acest fapt se datorează, în mare parte, instrumentelor internaționale, care protejează drepturile omului la general, chiar și cele nelegate de cetățenie.

Cu referire la drepturile cetățenești, e un lucru firesc, ca într-o societate modernă, procesele electorale să se îmbunătățească și să ușureze activitatea organelor statului, dar și să fie mai comod pentru cetățeni, însă pentru Republica Moldova este prematură ideia votului online. În acest mod, neîncrederea societății, pe deplin, în clasa politică, care și-a compromis activitatea pe parcursul mai multor ani în șir, a condus la poziția unui centru de greutate în mâinile unui singur partid de guvernare, care în final, poate fi periculos în experimentarea unor reguli noi în legislația electorală, mai ales în condițiile ce ridică mari semne de întrebare la capitolul siguranței cibernetice.

În dorința noastră de a ne apropia de valorile europene, de principiile democratice și de siguranța socială la nivel european, este foarte important de a înțelege, cât de pregătită este societatea noastră de a primi și a implementa pe larg toate instrumentele utilizate în UE, nclusiv și cele de urmărire vizuală sau localizare globală. Pericolul pentru drepturile omului sunt de a crea un monstru virtual, care monitorizează activitatea oamenilor pentru a-și întări pozițiile sale de administrare asupra unui element cheie al statului – omul, și activitățile fiecăruia în parte: unde lucrează, ce face, ce preferințe politice are, cu cine comunică e.t.c. Un semn de întrebare oentru noi ca cetățeni este, dacă, clasa politică, guvernul și alte autorități competente vor folosi datele noastre cu bună credință, dar nu în detrimentul libertăților pe care le avem, or nu pentru a se menține la putere pe o perioadă de timp mai îndelungată.

Alegerea omului între democrația de mâine și valorile nepalpabile, și pericolul de a simți incomoditatea monitorizării în prezent, poate crea mare nemulțumire

în rândul societății civile și în general al oamenilor, însă, anume aceasta este moneda siguranței, de a ne cumpăra din libertăți.

Oare se merită să hrănim astăzi un cățel micuț, care mâine, poate crește într-un câine de vânătoare pentru a vâna oamenii care l-au hrănit? Or, poate, monitorizarea, este o metodă de a educa societatea să devină mai ordonată, mai transparentă și oamenii cinstiți și bineintenționați nu au de ce să le fie frică? Noi, oamenii, primim siguranță și garanții, dar ce oferim în schimb? Și dacă, cei de la guvernare sunt rău intenționați, atunci ce se va întâmpla? Anume la aceste întrebări, trebuie să răspundem, pentru a înțelege, dacă avem nevoie de o astfel de societate în care fiecare pas se mionitorizează și dacă suntem pregătiți de a partaja viața noastră personală ca pe niște poze de pe rețelele de socializare.

Referințe bibliografice:

1. Rouseau J.J. Discurs asupra originii şi fundamentelor inegalităţii dintre oameni. Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1958, p.145-146;
2. Arseni Alexandru, Drept constituțional și instituții politice: Tratat, Vol.2; Univ. De Stat din Moldova, Fac. De Drept, dep. Drept public. -Ed. a 2-a,-2019.-320p. ISBN 98-9975-149-62-4;

Legi, acte normative, publicaţii oficiale:

3. Legea Nr.2 din 06.02.2020 privind organismele de plasament colectiv alternative. Publicat: 27.03.2020 în Monitorul Oficial Nr. 94-98, art.142; Disponibilă: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120967&lang=ro;
4. Hotărâre de Guvern Nr.53 din 05.02.2020 cu privire la aprobarea Metodologiei de finanțare instituțională a organizațiilor de drept public din domeniile cercetării și inovării (Publicat: 07-02-2020 în Monitorul Oficial Nr. 36-43 art. 65).
5. Legea Nr.179 din 21.07.2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii. Publicat: 16.09.2016 în Monitorul Oficial Nr. 306-313 art. 651.
6. modul de accesare: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133367&lang=ro#;
7. CARTA DREPTURILOR FUNDAMENTALE A UNIUNII EUROPENE 2012/C 326/02,
8. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN;
9. TRATATUL PRIVIND FUNCȚIONAREA UNIUNII EUROPENE din 26.10.2012, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 326/47, - mod de acces:
10. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=RO;

11. HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră) din 8 aprilie 2014 în cauzele conexate Digital Rights Ireland Ltd (C-293/12) și C-594/12, - mod de acces: https://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf;jsessionid=8639F7B8F8E3DF535C20AA8238000B2D?mode=DOC&pageIndex=0&docid=150642&part=1&doclang=RO&text=&dir=&occ=first&cid=180257;
12. Hotărârea din 4 mai 2000 în cauza Rotaru împotriva României, Publicat în MONITORUL OFICIAL nr. 19 din 11 ianuarie 2001, https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/25965;
13. REGULAMENTUL (UE) 2016/679 AL PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI AL CONSILIULUI din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=RO;
14. Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale din 4 noiembrie 1950 (Roma), Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului privind ratificarea Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, precum şi a unor protocoale adiţionale la această convenţie nr. 1298-XIII din 24.07.1997. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.08.1997, nr. 54-55/502.
15. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluţia 217 A (III) din 10 decembrie 1948, la New York (Republica Moldova a aderat prin Hotărîrea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.90). Publicată în ediţia oficială „Tratate internaţionale», 1998, volumul 1;
16. Legea Nr. 230din 28.07.2022 privind dreptul de autor și drepturile conexe. Publicat : 09-09-2022 în Monitorul Oficial Nr. 278-282 art. 578, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133204&lang=ro;
17. Legea Nr. 133 din 08.07.2011 privind protecţia datelor cu caracter personal. Publicat: 14-10-2011 în Monitorul Oficial Nr. 170-175 art. 492, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133182&lang=ro#;
18. Constituţia Republicii Moldova; Publicat: 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128016&lang=ro;
19. Legea nr. 110 din 9 iunie 2011 privind ratificarea Protocolului adiţional la Convenţia pentru protecţia persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, cu privire la autorităţile de supraveghere şi fluxul transfrontalier al datelor; Publicat : 24-06-2011 în

Monitorul Oficial Nr. 103-106 art. 274, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=4528&lang=ro;
20. Legea nr. 271 din 07 noiembrie 2013 privind formularea unor declaraţii ale Republicii Moldova la Convenţia pentru protecţia persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal; Publicat : 06-12-2013 în Monitorul Oficial Nr. 284-289 art. 780;
21. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=21759&lang=ro;
22. Proiect de lege nr. 420 din 17.11.2022 privind activitatea contrainformativă şi activitatea informativă externă. Mod de acces:
23. https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6252/language/ro-RO/Default.aspx;
24. Proiectul de lege nr. 422 din 17.11.2022 privind Serviciul de Informaţii și Securitate al Republicii Moldova.
25. https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6254/language/ro-RO/Default.aspx;

Resurse Web:

26. https://cpr.md/2021/11/22/ce-sunt-drepturile-digitale-si-cum-s-au-respectat-in-pandemie/
27. https://moldova.europalibera.org/a/votul-electronic-%C3%AEn-proiectul-noului-cod-electoral-din-r-moldova/31867924.html
28. https://a1.ro/news/inedit/cum-se-joaca-balena-albastra-si-ce-sarcini-primesc-tinerii-care-accepta-provocarea-id647915.html